

Motion till riksdagen

1985/86:Jo745

Evert Svensson m. fl. (s)

Miljövårdande åtgärder inom jordbruket

Bakgrund

Jordbruks- och livsmedelsfrågorna har särskilt hösten 1985 varit föremål för intensiv debatt. Dessförinnan, våren 1985, fattade riksdagen en rad beslut med utgångspunkt i regeringens proposition om livsmedelspolitiken 1984/85:166.

Knappast någon annan näringsgren har genomgått så drastiska struktur-omvandlingar som jordbruket. 1945 brukades 3,5 miljoner hektar åker av sammanlagt 285 000 jordbruksföretag (gårdar). I dag är motsvarande siffror 2,9 miljoner hektar resp. 112 000 gårdar. 1985 är blott ca 4 % av svenskarna direkt sysselsatta i jordbruket mot 70 % för hundra år sedan. Ändå producerar dagens lantbrukare mat för en betydligt större befolkning — och därutöver ett avsevärt "överskott" av spannmål, kött och mjölk.

Livsmedelsproduktionen har också blivit starkt koncentrerad, såväl i själva jordbruket som i det s. k. förädlingsledet. 1985 togs t. ex. 75 % av livsmedlen fram på de 25 000 största gårdarna, mestadels belägna i de bördiga slättbygderna. Antalet slakterier och mejerier har sedan kriget sjunkit påtagligt och fusionerats till stora enheter på ett mindre antal orter. Själva livsmedelsindustrin företer en liknande centralistisk struktur, vilket medför att den dagliga födan tvingas in i ett omfattande transportnät "mellan jord och bord".

Den förda jordbrukspolitiken har bekräftats av riksdagen vid flera tillfällen, särskilt 1947, 1967, 1977 och 1985. De övergripande målen är i korthet: Svenskt lantbruk skall kunna försörja landets medborgare även i tider av krig eller avspärning. Vidare skall det producera livsmedel av god kvalitet till så rimliga priser som möjligt samt garantera jordbrukarna en likvärdig standard med andra jämförbara grupper. Därutöver finns ett miljö- och resursmål.

Detta system för åkerbruk och livsmedelsframställning har med åren behäftats med en rad negativa bieffekter. De stora och medelstora jordbrukens storskaliga produktionsmetoder och industriella produktionsmedel — de tunga maskinerna och det starka beroendet av syntetiska kemikalier — alstrar en mångfald av miljöskador på mark, vatten, flora, fauna och kulturlandskap. Behovet av livsmedelstillsatser liksom sårbarheten och den regionala obalansen är andra bekymmersamma effekter av strukturuomvandlingen. Kunskaperna härom är väl dokumenterade.

Vid sidan av bekämpningsmedlen är gödselfrågorna mycket viktiga.

Lättlösliga handelsgödselmedel samt stallgödsel — särskilt i form av flytgödsel — orsakar väl kända skador på grund-, yt- och kusthavsvatten (försurning, övergödning, syrebrist, organismdöd m. m.). Gödselgivorna har minskat något under senare år. På många gårdar sprids i dag ändå alltför höga kväve- och fosforgivor, främst beroende på bristande kunskap om markens växtnäringssinnehåll. Obalansen mellan stallgödselproduktion — dvs. antalet djur — och spridningsareal, är ofta besvärande stor.

Djurhållningen har under de senaste decennierna avsevärt förbättrats som en följd av den tekniska och veterinärmedicinska utvecklingen. Ändå rymmer djurhållningen i dag många problem. På gårdar med stordrift tas djuren inte sällan om hand på ett sätt som ej är anpassat till djurens naturliga beteende. Detta stressar djuren och framkallar sjukdomar. Varje år dör 50 000—100 000 djur — kalvar, kor och grisar — på gårdarna eller på väg till slakterierna.

Dagens differentierade avgifter och särskilda pristillägg inom ägg- resp. slaktsvinsproduktionen har bl. a. till syfte att begränsa utbyggnaden av större företag, vilket vi också ser som angeläget ur miljösynpunkt. Ett problem är dock, att producentkooperationen genom mängdrabatterning motverkar avgiftens och pristilläggets miljöeffekt.

Det moderna jordbruket utarmar också själva landskapet. De naturliga fodermarkerna — ogödslade ängar och hagmarker — har sedan kriget minskat med 800 000 hektar och kan vid sekelskiftet vara helt försvunna, allt enligt aktuell forskning vid Lantbruksuniversitetet. Det är dessa marker som skänker omväxling, skönhet och kulturell och historisk identitet åt det tusenåriga svenska odlingslandskapet. När de nu i rask takt slyar igen, granplanteras eller omvandlas till konstgödslade betesvallar försvinner därtill en rik och för vårt ökande fritidsliv viktig örtflora. Lantbruksuniversitetet beräknar att 290 arter i odlingslandskapet i dag är mer eller mindre akut utrotningshotade.

Enligt en av livsmedelskommitténs tillsatta expertgrupper blir överskottsarealen åker på sikt 300 000 ha. Innebörden av 1985 års riksdagsbeslut är att produktionen på överskottsarealen tills vidare liksom hittills bör utgöras av spannmål. Jordbruksutskottet (JoU 84/85:33) understryker dock att arealen på sikt kan få en mer lönsam användning exempelvis genom energigrödor.

LUI — Lantbrukets utredningsinstitut — utgår från att överskottsarealens spannmålsproduktion på fem år behöver omföras till annan produktion för att minska överskottet. Dessutom skall mjölk- och köttproduktionen begränsas. Denna strukturomvandling ställer stora krav på de inblandade parterna. Vi menar, att det föreligger en risk för nedläggning av "miljövänliga" små- och medelstora lantbruk. Dessa kännetecknas i Götalands skogsbygder av smärre spannmålsodlingar och en inriktning på mjölk- och köttproduktion. Djuren betar landskapen öppna. I LUI:s prognos befaras, att en tredjedel av all åkermark i dessa bygder kan komma att läggas ner och därtill minst lika stor areal hag- och ängsmark.

Mot den bakgrund vi tecknat ovan hälsar vi regeringens förslag till hundramiljonerspaket för en femårig intensiv jordbruksforskning med glädje. En lång rad problem skall studeras och den vunna kunskapsmassan användas för utformningen av 1990-talets mera miljövänliga jordbruks- och livsmedelspolitik.

I väntan på forskningsresultaten kan emellertid många smärre men viktiga åtgärder vidtas redan nu.

Regeringsdeklarationens mål, att användningen av kemiska bekämpningsmedel skall halveras på fem år, kan endast uppnås genom flera samverkande strategier. Redan har bekämpningsmedlen belagts med en miljöavgift för att minska användningen. I regeringens förslag till statsbudget 1986/87 avsätts nu fem milj. kr. till lantbruksnämnderna för ökad rådgivning i syfte att förmå bönderna att bl. a. minska mängden handelsgödsel och bekämpningsmedel. I detta sammanhang måste nämnas den erfarenhet från lantbruksnämndernas praktiskt verksamma personal, som visar att enbart trimning eller utbyte av på gårdarna befintliga, ineffektiva sprutaggregat kan ge en reducering av den totala kemikalimängden med så mycket som 25—50 %.

Rådgivningen bör också förbättras avseende möjligheten att odla resistent grödor, t. ex. de potatissorter som är motståndskraftiga mot bladmögel. När sådana "icke-kemiska alternativ" finns, bör de på alla sätt stimuleras fram till användning.

För att snabbt uppnå en minskad kemikalieanvändning bör det undersökas om någon form av ekonomisk stimulans kan utgå till lantbrukare, som på dessa eller andra sätt aktivt minskar sin användning av bekämpningsmedel. Denna stimulans kan kombineras med en höjning av avgifterna på handelsgödsel och bekämpningsmedel, vilket också då finansierar stimulansåtgärderna.

Rent allmänt måste alla svårnedbrytbara preparat förbjudas. Nya ämnen skall inte få registreras, om de inte kan bevisas vara lika effektiva och samtidigt mindre miljöfarliga än befintliga medel. S. k. plansprutning — "sprutning för säkerhets skull" — måste snarast upphöra.

Den införda avgiften på handelsgödsel bidrar till att motverka en överdosering. Med bättre rådgivning — s. k. kväveprognoser, riktlinjer för gödselvård och gödselspridning m. m. — kan miljöskadorna ytterligare begränsas. Krav bör ställas, att gårdar med stor djurbesättning förses med gedigna gödselvårdsanläggningar, som förhindrar kväveavgång till mark, vatten och luft.

Det bör undersökas hur en produktion av eget kraftfoder på gårdarna kan stimuleras eller vilka andra åtgärder som kan vidtas för att upprätthålla en sund balans mellan antal djur/gödselmängd och arealen spridningsmark/åker, fodermark.

Spridning av flytgödsel på tjälad mark måste helt förbjudas. Sådan gödsel bör över huvud taget endast få spridas på mark täckt av vegetation (flerårig vall eller åker med insådda s. k. mellangrödor).

Den s. k. alternativa odlingen — odling utan handelsgödsel och kemiska bekämpningsmedel — kan sägas visa vägen för övergången till ett naturresursbevarande och mindre kemikalieberoende jordbruk. Därför bör detta

lantbruk uppmontras på olika sätt. Vi noterar tacksamt, att regeringen i förslaget till statsbudget 1986/87 avsatt medel för forskning kring och ökad rådgivning om alternativa odlingsformer. För att ytterligare stödja detta giftfria jordbruk bör formen för en ekonomisk stimulans utredas, finansierad genom en omfördelning inom det totala jordbruksstödet.

Djurhållningen inom jordbruket måste förändras så att djurens naturliga beteende i ökad utsträckning tillåts styra produktionsformerna. Det är nödvändigt av såväl etiska, miljömässiga som kvalitetsmässiga skäl. Därför måste de s. k. djurfabrikanternas nuvarande driftsformer förändras. Djurskyddslagen bör ses över. Vidare bör avgiften och pristillägget vid ägg- och slaktsvinsproduktion höjas.

Regeringen föreslår i statsbudgeten 1986/87 fem milj. kr. till stöd åt de bönder som med sina djur håller de naturliga fodermarkerna öppna. Det är utmärkt. Samtidigt vet vi, att det föreligger risk för att överskottet av spannmål samt kött- och mjölkprodukter trots allt kan leda till en omfattande nedläggning av åker- och betesmark och därmed också stora arealer av hag- och ängsmark.

En sådan utveckling är oacceptabel, inte bara av landskaps- och miljöskäl utan också regionalpolitiskt och sett ur sårbarhetsaspekter. Därför måste dessa problem också beaktas i samband med den aviserade översynen av jordförvärvslagen. Det bör även utredas hur en rättvisare fördelning av nuvarande jordbruksstöd kan åstadkommas. Det erfordras en omfördelning och omstrukturering av stödet så att de små och medelstora jordbruksföretagen gynnas på de storas bekostnad.

Rent allmänt bör jordbruksstödet inriktning ses över, så att utvecklingen mot förbättrad kvalitet på jordbruksprodukterna i större utsträckning gynnas. Det skall löna sig att producera kvalitetsprodukter, det skall vara olönsamt att producera dåliga produkter. Det skall vara möjligt att kombinera ett effektivt jordbruk med god miljö.

Vi menar, att de i motionen föreslagna åtgärderna gagnar inte endast själva jordbruksmiljön, utan att de också bäddar för en bättre livsmedelskvalitet.

Hemställen

Mot bakgrund av det ovan anförda hemställs

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om jordbrukets miljökador och hur dessa skall förebyggas och åtgärdas.

Stockholm den 27 januari 1986

Evert Svensson (s)

Maj-Lis Lööw (s)

Marita Bengtson (s)

Georg Andersson (s)

Mona Sahlin (s)

Maj Britt Theorin (s)

